

S Eliškou Walterovou o minulosti a budoucnosti časopisu *Orbis scholae*

Vydání posledního tištěného čísla časopisu *Orbis scholae* je pro redakční radu, jejímž předsedou jsem se stal, výzvou k reflexi dosavadního vývoje a k úvahám o budoucí podobě tohoto média. Už v prvním čísle tohoto ročníku ses v úvodníku zabývala retrospektivou z pohledu odstupující předsedkyně mezinárodní redakční rady, zmínila jsi současné problémy a otázky ohledně jeho budoucnosti. Teď bych tě chtěl požádat o rozhovor, v němž bys blíže objasnila okolnosti vzniku časopisu, přelomové momenty v jeho vývoji i nové výzvy v kontextu trendů prezentace výsledků pedagogického výzkumu v odborných médiích.

Jak vlastně vznikl časopis, který jsi zakládala? Jaké byly motivace a cíle při jeho vzniku?

Okolnosti vzniku časopisu jsem už popisovala v několika dřívějších textech. Vraťme se k nim ještě jednou pro osvěžení paměti. Původním skromnějším záměrem bylo vydávat bulletin informující o prestižním projektu jménem Centrum základního výzkumu školního vzdělávání (MŠMT, LC06046, krátce RECES), který řešil náš Ústav výzkumu a rozvoje vzdělávání (ÚVRV) na Pedagogické fakultě UK spolu s týmem Centra pedagogického výzkumu Pedagogické fakulty MU v Brně. (V průběhu řešení projektu RECES se z brněnského centra ustavil Institut výzkumu školního vzdělávání – IVŠV.)

První vydání bulletinu (2006/1), dnes považované za nulté číslo, seznamovalo s projektem, jeho cíli, tematickým zaměřením, plánovanými výstupy a personálním složením řešitelského týmu. Jednotlivé studie, jejichž autory byli řešitelé projektu, se zaměřovaly na teoretická východiska a metodologii bádání v sedmi tématech, která v dané době byla velmi aktuální. Tato témata jsou evergreenem výzkumu dosud: 1) transformace vzdělávacích systémů v zemích Visegrádské skupiny; 2) analýzy školního vzdělávání ve vybraných členských zemích EU (Německo, Spojené království, Švédsko), kterými byla založena knižní edice *Školní vzdělávání v zahraničí*, doposud zahrnující již osm knih vydaných v nakladatelství Karolinum; 3) spravedlnost českého školského systému; 4) vzdělávací potřeby pro 21. století; 5) potenciál změny v realitě české školy; 6) tvorba kurikula; 7) výzkum procesů vyučování a učení (v tomto tématu byla ověřována metoda videostudie).

Hlavním cílem projektu bylo přispět k utváření teoretického základu pro zlepšení kvality a efektivity školního vzdělávání, zejména prostřednictvím analýzy a kritického zhodnocení výsledků zahraničních výzkumů, mezinárodních projektů i realizace vlastních empirických výzkumů a začleňování jejich výsledků do mezinárodního poznatkového fondu. Důraz byl položen na sociální, kulturní a ekonomické podmínky vzdělávání v proměňující se společnosti.

Už toto nulté číslo vzbudilo zájem čtenářů a dalších potenciálních autorů, a tak se od roku 2007 bulletin proměnil, získal regulérní status odborného časopisu s příslušnými atributy, včetně ISSN, s redakční radou a recenzním řízením.

Musím poznamenat, že touto otázkou jsi mne přiměl k oživení vzpomínek na začátky redakční práce, na doslova pionýrské časy, kdy jsme se učili zcela novým věcem, sice bez předchozí zkušenosti, ale s doznívajícím entuziasmem nadějných devadesátých let minulého století.

Jak vznikl název *Orbis scholae*?

To nebyl můj momentální nápad, ale výsledek delšího hledání a rozvažování, jaký titul zvolit, aby byl krátký, výstižný vzhledem k zaměření periodika, srozumitelný pro domácí i zahraniční odbornou komunitu. Latinský název tomu odpovídal, odkaz na Komenského byl zjevný a specifika zaměření časopisu na školní vzdělávání vystihující. Redakční rada a později odborná komunita jej přijaly bez výhrad.

Mělo smysl zavést nový časopis, když už jich v oboru byla celá řada?

Souhlasím s tebou, že již od devadesátých let zde byly zakládány nové časopisy v našem oboru (některé měly jepičí život, např. *Nezávislá revue pro výchovu a vzdělávání*, *Alfa revue*). Řada nových periodik také neskončila časopisem *Orbis scholae*, skutečný boom nastal o něco později díky rozvoji moderních technologií umožňujících rychlejší nástup specializovaných periodik zabývajících se problémy edukace a novými oblastmi jejich výzkumů v on-line formě.

Smyslem založení našeho časopisu bylo zdůraznit význam a specifika školního vzdělávání a problémy školy jako jednoho z pilířů institucionální struktury společnosti zajišťujícího cílenou edukaci dětí a mládeže. Takový časopis zde nebyl. Profilace časopisu měla, jak se domnívám, své opodstatnění a přes veškeré proměny funkcí a modelů školy bude mít své místo mezi odbornými časopisy i nadále. Na škole mají zájem politika státu, ekonomové, veřejnost, nejen rodičovská, a vlastně každý, protože školou prochází (téměř) celá populace.

Co považuješ za klíčové milníky vývoje časopisu během svého působení v pozici předsedkyně redakční rady?

Klíčové milníky nebyly početné. Když to vezmeme chronologicky, byly to kroky, které kontinuálně zkvalitňovaly časopis, podpořily jeho adaptaci na změny pravidel hodnocení publikační činnosti ve vědě a výzkumu a požadavky vydavatelů, což byly vnější stimuly posunů v podobě časopisu. Na vnitřní stimuly, přicházející z odborné komunity, mohly reagovat jen částečně.

Prvním milníkem byla relativně rychlá *proměna bulletinu v regulérní časopis* v roce 2007, jak už jsem zmiňovala. Časopis vznikl z vnitřní iniciativy členů naší redakční rady, do níž vstoupili brzy i zahraniční odborníci.

Dalším významným milníkem bylo *zařazení na seznam recenzovaných časopisů* Rady vlády ČR pro výzkum, vývoj a inovace, jímž se mu dostalo oficiálního přijetí do skupiny odborných časopisů kategorie AM, tj. pedagogika. Do roku 2011 bylo vydávání časopisu podporováno grantem MŠMT v rámci projektu RECES, což umožnilo relativně klidné období jeho rozvoje. V tomto období se ustálilo vydávání tří čísel ročně, jednoho v angličtině a dvou v češtině.

Výrazný milník se datuje rokem 2012, *přechodem k nakladatelství Karolinum*, což zvýšilo prestiž časopisu. Výkonným redaktorem se stal Dominik Dvořák, který časopisu dodnes věnuje velké úsilí. Změnily se formát a obálka. Časopis se více otevřel širšímu okruhu přispěvatelů, zejména v monotematických anglických číslech díky spolupráci se zahraničními koeditory. Profilace a zaměření na problematiku školního vzdělávání zůstávají, jsou obohaceny větší tematickou a metodologickou pestrostí, rozšířením výzkumného pole publikovaných studií autorů s kořeny v politologii, sociologii, ekonomii, kulturní antropologii a oborových didaktikách jazykových a přírodovědných předmětů.

Klíčovým milníkem v době mého působení v pozici předsedkyně redakční rady bylo *zařazení našeho časopisu do databáze Scopus* v roce 2013. *Orbis scholae* byl prvním českým odborným periodikem v oboru pedagogika zařazeným do této databáze, což výrazně posílilo jeho prestiž a oceňování zveřejňovaných studií v systému hodnocení publikačních produktů. Současně byla rozšířena mezinárodní redakční rada a angažmá odborníků reprezentujících širší teritoriální a institucionální prostředí. V následujících letech lze pozorovat prudký nárůst počtu dodávaných textů zahraničních autorů v angličtině, na druhé straně však pokles zájmu českých autorů publikovat v časopisu anglické texty. Výkonná redakce je doslova zavalována nekvalitními texty autorů, které láká scopusový časopis, ale mají závažné nedostatky formální i obsahové, jsou často tematicky nevhodné, metodologicky netransparentní. Kvalitní čeští autoři dávají v poslední době přednost publikování v zahraničních impaktovaných periodikách, která mají mnohonásobně vyšší bodové hodnocení než studie uveřejněné ve scopusovém titulu *Orbis scholae*.

Redakce poctivě odpovídá všem autorům, včetně těch, kdo neuspěli. Pozitivním jevem je editorská práce se začínajícími autory a doktorandy, kteří dostávají publikační příležitost. Nezřídka obohacují časopis tématy přesahujícími tradiční problematiku školního vzdělávání, bývají zaměřené na předškolní vzdělávání, význam pomáhajících profesí v podpoře vzdělávání ohrožených skupin, školní docházku a absenci ve škole ad.

Významným milníkem ve vývoji časopisu bude nepochybně *přechod na režim pouze on-line*, ale to už je záležitost následujícího období.

96 Co považuješ za úspěchy a přínosy časopisu?

Ráda konstatuji, že záměry a cíle vydávání časopisu se dařilo naplňovat. V současné době má *Orbis scholae* pevnou pozici mezi českými odbornými časopisy v oboru pedagogika. Je respektován odbornou komunitou jako cenný zdroj informací, kritické reflexe výzkumů i inspirací. Během šestnáctiletého kontinuálního procesu vyladování a zlepšování kvality tištěného média posílil časopis charakter profilovaného periodika s mezinárodními vazbami, standardizovanými redakčními postupy a kritérii kvality, rigorózně dodržovanými pravidly anonymního recenzního řízení a spolehlivě pracujícím týmem výkonné redakce, obměňované průběžně mladšími kolegy. V nedávné minulosti patřil *Orbis scholae* k průkopníkům inovací v publikační činnosti. Stínem v jeho vývoji je však současné zpoždění ve vydávání tištěné verze. Přechod na on-line režim a využívání jeho možností by měly být vhodným řešením.

Jaké vidíš možnosti a výzvy pro časopis v nadcházejících letech?

To je dobrá a důležitá otázka, odpovědi nejsou jednoduché. Identifikace výzev a možností perspektivního udržitelného rozvoje časopisu vedou k rozvažování podstatných otázek, které byly v redakční radě diskutovány už v předchozích letech.

Za klíčovou otázku považuji *jazyk časopisu*, který má hlubší souvislosti s potřebami odborné komunity a hodnocením publikací. Má časopis poskytovat přednostně kritickou reflexi a inspiraci českému pedagogickému výzkumu a pečovat o kvalitu české terminologie? Pak by měla být preferována čeština. Má časopis posílit internacionalizaci a mezinárodní ohlasy, což posiluje vyšší hodnocení publikační činnosti? Potom by měla být upřednostňována angličtina. Ale namítám, dnes pomocí umělé inteligence si může každý pořídit anglickou verzi. Přikláním se k dosavadnímu kompromisnímu střídání jazyků s preferencí češtiny, ostatně i Skandinávie se vrací k upřednostňování národních jazyků v odborných časopisech, Francie si udržela postavení francouzštiny v mezinárodních organizacích zabývajících se vzděláváním.

Další výzvou bude *využití možností, které nabízí on-line režim*. Některé si asi dnes neumíme představit, budou pravděpodobně bohatší než dnes. Příkladně bych ale uvažovala už nyní o využití některých již existujících forem, jako jsou např. podcasty k diskusním příspěvkům, kterých publikoval *Orbis scholae* relativně málo.

On-line režim nabízí možnosti rychlejšího publikování aktuálních informací, projektů a výzkumných nálezů. Zde spatřuji potenciál pro využití materiálů významných konferencí, kolokvií či seminářů. Otázkou zůstává, zda a jak reagovat na živé problémy a aktuální potřeby praxe a rozhodování vzdělávací politiky ve vědeckém časopise.

Jaké kroky by měl časopis podniknout, aby zůstal relevantním a přínosným vědeckým periodikem?

První důležitý krok bude *vyrovnání chronologického zpoždění*. Při přechodu na on-line režim z tištěného režimu, spojeného s *online first*, to považuji za schůdné. Potřebné by bylo stanovení závazných termínů publikace jednotlivých čísel a jejich důsledné dodržování.

Dosavadní profilace časopisu by měla být zachována. Za zásadní krok považují *formulování strategie dalšího udržitelného rozvoje časopisu*, včetně zvážení nosných scénářů jeho budoucnosti, reflektující progresivní trendy v pedagogickém výzkumu a způsoby jeho prezentace se zdůrazněním specifík časopisu, což je důležité proto, aby obstál v konkurenčním prostředí. Zváženy by měly být problémy jazyka, monotematickosti/polytematickosti a struktury, tj. jaké rubriky by měl časopis obsahovat. Součástí příprav strategie by mohla být *anketa*, která by zjišťovala potřeby čtenářů a autorů, případně jejich výzkumné záměry, což by posílilo zájem a interaktivnost časopisu.

Více interaktivnosti bych také přivítala mj. zařazením rubriky na aktuální témata teorie, metodologie, praxe či vzdělávací politiky. Podotýkám, že bych nepodceňovala ani rubriku zprávy a recenze, jejichž publikování považuji za službu komunitě. Dalším nezbytným krokem je aktualizace i aktivace mezinárodní redakční rady v souladu se strategií rozvoje a více angažovanosti jejích členů jako koeditorů a recenzentů. Nesporně by do strategie mělo být jako cíl zařazeno získání impaktu a kroky, které podporují splnění podmínek.

Jakou radu bys dala novému předsedovi redakční rady?

Protože ty, nový předseda, jsi členem redakční rady od počátku vydávání časopisu a přispěl jsi k řadě významných rozhodnutí a změn, asi mnoho rad nepotřebuješ. Pozice předsedy ovšem vyžaduje nadhled, širší kompetence a větší zodpovědnost za celý časopis, proces jeho příprav a hodnocení. Funkce předsedy zabírá hodně času a energie, je to nová pracovní priorita, kterou musíš začlenit do logistického schématu své činnosti. Co dobře funguje, má být zachováno. Důležitá je spolupráce s výkonnou redakcí, především s vedoucím redaktorem. Ta funguje dobře a spolehlivě, její členové mají definované odpovědnosti, které podporují integritu týmu, i když inovované složení se svěžími mladšími kolegy je potřebou průběžně naplňovanou.

Redakci by pomohlo získat finance alespoň na částečný úvazek sekretářky, kterou dosud redakce nemá, což by se mělo novému předsedovi podařit. Nezbyvá mi než popřát novému předsedovi redakční rady hodně sil i zdaru a dodávám, že jsem připravena poradit a pomoci, bude-li potřeba, ostatně v redakční radě zůstávám jako její členka.

Co bys popřála časopisu *Orbis scholae* do dalších let?

Pochopitelně udržitelnost v turbulentním a měnícím se prostředí a podmínkách pro existenci odborných médií. Překonání dočasné skepse a hlavně dostatek kvalitních příspěvků přínosných pro rozvoj oboru a pedagogického výzkumu spolu s mezinárodními ohlasy a průkazné zvýšení zájmu čtenářů. Přejí upřímně a držím palce.

David Greger
david.greger@pedf.cuni.cz